

Jean Paul eszméi a leánynevelésről.¹

Írta: DR. MASZNYIK ENDRE.

Mai napság egyike a legfontosabb, de egyszersmind legnehezebb kérdéseknek a leánynevelés kérdése. Külföldön pályadíjakat tűznek ki rá. Nálunk pedig kiváló közoktatásügyi miniszterünk, dr. Wlassics Gyula, maga foglalkozik gyakorlati megoldásával. Hiszen — tudjuk — már leánygimnáziumunk is nagyon.

Eszem ágában sincs, hogy a vitás kérdést eldönteni akarjam. Csak egy-két idevágó gondolatot óhajtok megpendíteni és azokkal kapcsolatban a jeles, költő paedagógusnak, Jean Paulnak a leánynevelésre vonatkozó szép eszméit ismertetni.

Annyi bizonyos, hogy a jelenlegi leánynevelésünk körül igen sok a baj. Merném mondani, hogy ez a nevelés merő ellenmondás.

Alapjában azon a hagyományos meggyőződésen épült fel, hogy a nő csak a házba való, hogy hivatása: anyaság s gazdasszonyiség.

Hát fogadjuk el, mondjuk, hogy úgy van.

¹ Felolvastattott a pozsonyi theol. akad. tanári kar által 1898. március 26-án rendezett protestáns estén.

De kérdem: vájjon leánynevelésünk tényleg e kitűzött cél követelményei szerint van-e berendezve?

A tapasztalat azt mutatja, hogy: nincs.

A lányok egészben ép úgy neveltetnek mint a fiúk.

Nemcsak nálunk, külföldön is. Gerok Károly igen érdekesen mutatta ki «Frauenabende» című munkájában, hogy a leányiskolákban ugyanazon tanterv, tananyag s módszer mellett semmi tekintettel sincsenek a lányok fent jelzett hivatására s lelkük sajátos természetére.

S abban is igaza van, hogy a mi leánynevelésünknek tulajdonkép se célja, se vége. Végig járják szegény leánykák az elemi, majd a felső leányiskolát s aztán? Talán képesítve vannak az iskola által valamire?

A fiúk érettséget tesznek s mennek szakpályákra. Ők sokszor ugyanannyi tudással s talán több lelkesedéssel elakadva, megakasztva haza viszik az utolsó bizonyítványt s mindent tudnak, csak azt nem, hogy mire jó az nekik.

Hiszen, ha legalább a leánynézőbe jövő urak beletekintenének azokba a bizonyítványokba, de ők is inkább a kisasszonyok szemébe és — az apák zsebeibe tekintenek.

De leányainkból lesznek talán jó feleség, jó anya s gazdasszonyok? Éltünk gyönyörűségei, földi menyországunk megteremtői?

Bár lennének! Hanem sajnos, a való sokszor mást mutat. S nem ők a hibásak. Ott a főbaj, hogy leánynevelésünk eszmény nélkül való. Összhangos egészlet nem nyújt, csupán értéktelen töredékeket. Mindenből valamit, igazában semmit

Tisztelet a kivételeknek, de legtöbb úri leányka egész műveltsége alig több, mint egy pár műkifejezés, no meg idegen szó, általános frázis, szóval mindenben dilettantizmus. Ha ez a félműveltség házi áldás, legyen de én nem hiszem.

Szóval mint sok más téren, bizony van e téren is baj elég. S talán sehol annyi, mint épen minálunk.

Azért valóban örvendünk kell, hogy a leánynevelés kérdését végrevalahára napirendre tűzték és bajain gyökeresen segíteni igyekeznek.

Az élet, úgy a hogy, már is segített. A hagyományos theoriát áttörte a praxis.

A nő, ki a kedvezőtlen körülmények miatt természetzerű hivatásának, a családnak nem élhet, ma már a házon kívül a nyilvános élet bizonyos, egyéniségének megfelelő köreiben is érvényesítheti magát: önálló existenciát teremthet.

De vigyáznunk kell, hogy a szükségből törvényt ne csináljunk, s a nőt legszebb és legszentebb rendeltetése és hivatása útjáról a balul értett emancipáció címén le ne tereljük.

S e rendeltetést és hivatást — a női természet alapos vizsgálata alapján — senki sem emelte ki oly szépen, mint épen Jean Paul.

Jean Paul a szó szoros értelmében a nők pædagogusa.

Levanáját, azaz neveléstanát Karolina bajor királynőnek ajánlotta s a magas állású hölgy nevének bűvös varázsával akarta a gyermeknevelés ügye iránt érzéketlen úrnők szívét az anyai kötelességek teljesítésére bizni. Maga mondja: «Én e könyvet az elpusztult Éden kis lényei, e virágistenkék iránt való gyön-

géd szeretetből írtam. Levana istennő (kinek védelme alatt a rómaiak hite szerint az újszülött gyermekek állanak) hallgassa meg a könyv címében hozzá intézett kérést!»

S stylusát is a finom női kedély természetéhez szabta; előadása könnyed, élénk és színgazdag. Költői lelke egész hódító erejével, fénye s melegével jelent meg s elmésen és szellemesen beszél a paedagogia legfontosabb problémáiról.

S tény, hogy előkelő anyák, kik a paedagogiai iratokat különben és igen unalmasoknak találták, a Levánát kedves regény gyanánt hordozták magukkal s a vele való játszi foglalkozás közben egész észrevétlenül szívták magukba a helyes nevelési elveket.

A mű három könyvecskére oszlik. Az első a gyermek bimbó korával foglalkozik, a második és harmadik pedig a virágkorral, még pedig külön a leány-, külön a fiú-neveléssel.

Alapeszméje: nevelés által a minden gyermekben benn rejtő ideális embert szabaddá tenni, vagyis az örök emberit kiben-kiben kialakítani.

S mi az az ideális ember? Az ideális ember a természeti ember ellenkezője, maga a szellemi ember, vagy mint ő maga mondja: az emberben lélegző szentlélek-szellem, mely legfényesebben ragyog az ifjú korban, az összerők eme virágkorában. Később elhervad a tömeg között, s az ember bukva s legyőzötve száműzetik a paradicsomból s él a sivár jelennek a szükség s környezet rabjaként

E nevelés első és legfőbb tényezője az anya, s épen azért a nő eredeti rendeltetése sem lehet más, mint az anyaság.

«A leányok — mondja Jean Paul — semmi másra nem nevelendők, mint az anyaságra, azaz nevelőnőknek.»

Mert a nő egyedüli hivatása: a tiszta emberi kialakítása a gyermekben.

Az anyát nem helyettesítheti senki. A férfi nem is érkezik a gyermeknevelésre, hivatalos foglalatossága másfelé szólítja. Kötelessége, hogy szeresse s ellássa nejét, hogy egy nevelő kötelességét teljesítse. Ő hoz törvényt s a nő végrehajtja. S ha rá is érne a gyermeknevelésre, az se volna előnyös. Mert a férfi egyoldalúan képez; a katona katonás, a pap papi nevelést ad — csak az anya emberit

Azért az anyák az országok és városok alapvetői.

Magasztos, dicső hivatás. Le is sújt Jean Paul az oly nőre, ki azt fel nem fogja. «Utálatos a nő — mondja — ki unatkozik, ha gyermeke van.» Pedig de sokan vannak! Sokan, kik kedveseikért vagyont és vért áldoznak, de gyámoltalan kicsinyeiknek alig órákat

Ezekhez fordul, hogy meglágyítsa őket: «Nézétek, kik még imént szívetek alatt voltak s most nincsenek abban, kis kezüket felétek nyújtják s másodszor esdenék táplálékért Némely régi népnél egy kérést sem tagadtak meg, ha az karon gyermekkel intéztetett, most saját karotokról,, vagy a dajkák karjáról maguk a gyermekek kérnek önmagukért Ha hisztek a láthatatlan világban, hol a hálás szív örömkönnyei többet nyomnak, mint itt a földön a koronák, ismeritek jövőtöket Ha jó nevelést adtok, elismer gyermekeket, mert egy sem feledkezett még meg az oly anyáról. Akarjátok, hogy nagyon szeressenek, soká, halálig? Nos hát legyetek anyák!»

S hogy a nő tényleg anyaságra, illetőleg nevelőségre van rendelve, vagy — mint ő maga mondja: «hogy a nevelői hivatásra ép a női tehetségnek van szabadalmi levele», azt Jean Paul a női természet alapos vizsgálatából merített érvekre alapítja.

Mondhatom, kevés paedagogus figyelte úgy meg a leányok, illetőleg a nők természetét, mint éppen ő.

Volt elég alkalmra rá. Hogy időközben a lipcsei egyetemről, hol a theológiát hallgatta, haza került Ilosba 1784-ben édes anyjához, mivel földhöz ragadt szegény volt s pályája tovább folytatására nem is gondolhatott, nevelőséget vállalt, majd 1789-ben Schwarzenbachba ment s az ottani úri családok felkérésére magániskolát nyitott

Lelkesedéssel látott dolgához. Forró vágya teljesült: a gondjaira bízott növendékek belső világába merülve, el akarta lesni a szellemi élet titkait, a lelki tehetségek fejlődésének s fejlesztésének alaptörvényeit

Magániskolájában 10 különböző korú, nemű s tehetségű gyermek járt. A legidősebb 15, a legkisebb 7 éves volt. Nem annyira tanítani, ismeretekkel megtömní, mint inkább nevelni akarta őket s mindeniket a maga egyénisége, a benne rejlő ideális embereszme követelménye szerint. Kétségtelenül nehéz, szinte kivihetetlen feladat! S mennyire elűt a mai tanítók legtöbbje eljárásától, kik az egyéniséggel nem törődve, a gyermekeket mind egy kaptafára akarják húzni, mindeniket egyazon alapon, egyazon módszer szerint, egyazon célra igyekeznek kidresszírozni.

Jean Paul nem tekintette az iskolát gyárnak, növendékeit gépeknek. Elő és személyes kölcsönhatásban élt velük. A mechanikus és béresmódi neve-

léshez nem érzett hajlamot. Mi benne élt, mi őt hevítette, lelkével a lelkeket akarta életre kelteni; mert szent meggyőződése volt, hogy minden gyermekben lappang, ha nem több: egy-egy szikra az örök isteni erőből. Ezt a szikrát lánggra lobbantani, az volt vágya, célja.

Innen van, hogy nála az ismeretanyag közlése csak eszköz volt egy magasabb célra, hogy ő csak azért tanított, hogy a tanulat növendékei, mint kis művészek szabadon és sajátosan alakítsák. Szóval módszerének célja az volt, hogy a gyermekeket önálló gondolkodásra, feltalálásra, alkotásra vezérelje s ekként az öntevékenység, önképzés szükségérzetét felköltse bennük.

Igaz, hogy azután túlságba ment: erőltette az önállóságot, a szellemeskedést, úgy, hogy az elmés-ség valóságos kórsággá fajult iskolájában. A gyermekek vetélkedtek abban, hogy ki tud mennél meglepőbb gondolatot, megjegyzést tenni. Sőt volt az iskolában egy külön könyv, melybe alkalmi ötleteiket be is írták, az u. n. «Bon-mot anthologia.» A többek közt egy 12 éves fiú ezt jegyezte bele: Az embert négy dolog utánozza: a viszhang, az árnyék, a majom és a tükör. Egy 10 éves fiú: Isten az egyedüli perpeetum mobile. Egy hét éves lányka: A világ Isten teste.

S mintha csak önmagát akarta volna reprodukálni tanítványaiban, iskolájából valóságos kis irodalmi kört teremtett.

Szegény gyermekek! egyebet sem csináltak, mint stylgyakorlatokat. Volt olyan tanítványa, ki egy hónap alatt 135 ívnyi eredeti dolgozatot mutatott be a mesternek.

Szép volt a nevelési eszmény, de a módszer, melylyel azt megvalósítani törekedett, ép a cél elérését tette lehetetlenné: Jean Paul a maga egyéniségével a növendékek egyéniségét semmisítette meg.

Épen azért gyakorlati paedagogiai működésének érdemét nem a növendékeknek elért eredményében kell keresnünk, hanem abban az eredményben, mit experimentálás közben saját szelleme közvetlen megfigyelésen alapuló gazdagodásában ő maga ért el. A kis írók nyomtalanul eltűntek de helyükbe lépett a nagy paedagogus-író örökbecsű alkotásaival.

Ismét felvéve az elejtett fonalat: Jean Paulnak volt elég alkalmja megfigyelni a női lélek természetét — és ő úgy találta, hogy azt egység és bensőség jellemzik. Erői inkább befogadók, mint képzők, a változó jelen hű tükrei. Minden külső változást bensővel kísérek, azért is oly talányosak. A férfit szenvedély hajtja, a nő szenvedélyeket hajt, amaz monarchikus, emez demokratikus, amaz gyakran komoly, emez boldog vagy boldogtalan, víg vagy szomorú.

A férfi természet inkább epikus és reflexiós, a női inkább lyrikus és érzelmes.

Lelkük éltető szelleme a szeretet Szeretnek vagy gyűlölnék. A menydörgés kocsija elé galambokat fognak, olyanok, mint az otahajtiak, szelídek és gyermekesek, de az ellenséget elevenen falják fel. Ő közülök kerülnek ki a legtüzesebb mystikusok. Még férfi nem halt meg Jézus iránt való sóvár szeretetből, — apáca igen. De stoikus csak férfi lehetett

A nő teljesen átadja magát a tárgynak, melyet szeret. A férfiak dolgokat, igazságot, vagyont, a nők személyeket szeretnek. A mi a férfinak a tudomány,

könnyen ez lesz az asszonynak a férfi, a ki tudományos. Már mint gyermek szeret a nő egy vexirembert, a babát és azért fárad; a fiú pedig nádparipát szerez s ólomhadsereget s azzal fárad. S talán innét van, hogy iskolába kerülve a leány, — tovább játszik otthon babájával, mint a fiú játék tárgyaival. S innét, hogy a leányok gyakrabban köszönnek, mint a fiúk; ők a személyeket nézik, a fiú talán a lovat az utcán; amazok a tünemények, ezek az okok után kérdezősködnek.

Igen, a nőnél a szív a központ. A legfőbb és legszebb, mivel őket a természet megáldotta: a szeretet és ez a legerősebb hatalmuk is.

De ha anyaság a nő rendeltetése s szeretet a lelke, igen természetes, hogy a leányok nevelésének e fő szempontok szerint kell igazodnia. Ez azonban nem zárja ki, hogy a nőt általános emberi nevelésben ne részesítsük. Mielőtt valaki anyává lesz, már ember. Az anyai rendeltetés az emberit nem pótolhatja, amaz emennek eszköze s nem célja. Miként a művész, költő stb. felett: úgy áll a nő felett az ember.

A nő általános emberi neveléséről Jean Paul külön nem szól; azzal műve első alapvető részében, a gyermeknevelésnél foglalkozik. Itt tehát csakis a különös szempontok kerülnek szóba.

A leánynevelésnél szerinte, minthogy anyaság a cél, a fejlődést maga a természet minden tekintetben e főcélra irányítja, s nekünk nincs más feladatunk, minthogy a természet ellenére ne cselekedjünk, se elébe ne vágjunk.

A nevelés ne nyomja el a természeti erőket, hanem egészítse ki, tisztítsa és mérsékelje.

A nő — mint láttuk — csupa szív, ő érzi, de nem látja magát. Első és fődolog tehát a leányoknál, hogy érzelmeiket irányítsuk. Tanulja megismerni a leányka érzelmeinek tárgyát. Azért üzenjünk hadat minden érzélgésnek, minden tárgyaltalan hangulatnak.

Vétkezik az anya, ki leányai előtt azt, minek magában véve értéke van, teszem a művészetet, tudományt, vagy épen a szív legszentebb érzelmeit, istenkáromló módon, mint férjfogó vadászati eszközt tünteti fel és ajánlja. Ez eljárás annyi, mint gyémánttal vadra löni. Csak a közönséges házi dolgok s ügyes-ségek dicsérhetők, mint a házas élet jövődjé kötelei.

Második s fő dolgunk legyen az érzelmek tisztaságának őrzése. A közönséges indulatokat irtsuk, mert fölburjánozva végzetesekké válnak.

A leányok erkölcsé szokás s nem elv. A leányt csak jó példával lehet javítani. Őket, mint az ókor papnőit, csak szent ligetekben lehet nevelni. A durvaságot s erkölcstelenséget hallaniok sem szabad, nemhogy látniok. Pazzi Magdolna monda halálos ágyán, hogy ő nem tudja, mi a szüziesség ellen való bűn. E példa szerint igazodjék a leánynevelés. O német szokás szerint a fiúk atyjuk után mentek a templomba, a leányok anyjuk előtt, valószínűleg, hogy mindig szem előtt legyenek.

A leánynak legjobb társaság: az apa, anya, az ifjak (de nem a mai névelésűek). Leányok, hasonló korú leányok társaságában inkább veszítenek, mint nyernek. Csak hallani kellene a kölcsönös ingerkedést a nőnevelő-intézetben, midőn az ablakráczszozat előtt egy ifjú elhalad. S mit mondjunk a kolostorokról!

Nem szabad a nő lelkét bizonyos örvények felé terelni, ha az elmerüléstől meg akarjuk őt óvni. Bizonyos óvó szók inkább rábeszélés és csalátek. A szemérmességet nem lehet tanítani, mindent pótol e részben a szülők jó példája.

A leánynevelőknél valamivel többet érnek a nőtanító intézetek. De kívánatos volna, hogy mindenikben több gondot fordítsanak a női közszellem, a saját nemük iránt való becsülés és szeretet ápolására. Szinte satiraként hangzik, hogy a nők egymást nem igen szeretik és szívelik. Anya! ápod leányodban mindenekelőtt a saját neme iránt való tiszteletet Bizony jó volna, ha a leányok a nőcseledekben nemcsak az embert, hanem a nőt is kímélnék.

De miként az érzelmet, ép úgy helyes irányban kell az akaratot is fejlesztenünk a leányokban.

A nőnek, mind hiába, ha gyengéd nemnek nevezzük is, erős akarata van. Megmondhatják azt a férfiek. Bizony, nem egy férj, ki nejében egyszerre istennőt és rabszolgát óhajtott, bámulva veszi észre csalódását. Következőleg a leányakaratot nem annyira edzeni, mint inkább hajlítani s irányítani kell.

Az indulatok kiirtásának legjobb szere, ha eltávolítjuk az azok kitörésére készítő alkalmakat s ápoljuk a szeretet, türelem és békesség erőit. A tilalmak semmit se használnak. Itt is a jó példa ér a legtöbbet.

Anyák, ne indulatoskodjatok! Az anyai kitörések hétszeres echó gyanánt viszhangzanak a leány házas éveiben.

S még egyre különös gondot fordítsunk leányainknál. S ez a: vallásosság.

Magas polcon is boldogtalan, kinek szívében Isten nem lakik. A vallás fegyverzi fel s jutalmazza a nőt erővel, nyugalommal, csendes étellel. Az teszi képessé, még ha kevésbbé művelt is, a férfiak durvaságainak s sorsa mostohaságainak elviselésére. A vallás a köny óráit az ima óráivá varázsolja.

De miként a belső lelki világ, a szív érzelmeinek, az erkölcsiségnek és vallásosságnak ápolása, ép oly fontos a nőnevelésnél a munkakedvnek állandó élesztése is. Csakhogy itt nem az ú. n. szobamunka a lényeges. Varni, kötni, stb. üdülés, a munka jutalma s nem annak gyakorlása. Lykurgus a spártai nőket a gyakorló terekre küldötte s csak a rabszolganők maradtak a szövőszék s a rokka mellett.

Sőt a legtöbb kézi munka káros, mert mellette a tétlenségbe merülő lélek úgy megrozsdásodik; hiú képzelgésbe, ábrándozásba vesz. Kötő, varrótű a boldogtalan szerelem sebét csak felszaggatják, ellenben a rendes foglalatoskodás minden pillanatban új gondolatot ébreszt s számúzi a régit.

Istenem! hogy küzd napról-napra az ifjú életpályáján, csakhogy célját érje. A leány a mában a tegnapot ismétli, mint a holnap tükrét. Az ifjú halad, a leány ül; amazt állni hagyják, ezt meg leültetik.

Ismét, ha a nők olyanok, mint a szabók és csizmadiák: szeretik az ülő életmódot. Napjuk tele reggeli, délelőtti, déli, esti pihenővel, — főleg az előkelő hölgyeknél.

S ez az ülő kórság a kicsinyeknél is terjed, mert sokszor maguk az anyák kelnek fel, csakhogy gyermeküket a fáradságtól megkíméljék.

Hogy segítsünk e bajon? Úgy, ahogy a szegény emberek segítenek.

Kézimunka helyett házi dolgot a leánynak! Eleinte kezdje a főzésen, végezze a kertészkedésen, azután kezdje a cselédek felett való helytartóságon, s végezze a házi számadás vezetésén.

Ne mondja senki, hogy a háztartás, mint mechanikus dolog, szellemi méltóságon aluli. Nincs művészet mesterség nélkül. A szellem a munkás testben jelenik meg. A szobrász ideálját mennyi vágás, ütés után testesíti meg.

Minden erő bent rejlik, nem kívül. A háztartás teszi a leányt sokoldalúvá. Az anyákat ne nagyon bántsa, ha a leányt házi munkában találja kedvese. Mert maholnap bekövetkezik a házasság s a férj megcsókolja az anya kezét mindazért, amit leányáért tesz.

Foglalkoztassátok a leányokat s akkor ritkán foglalkoznak magukkal. A hiúság kifejlődésének is ez az egyik legjobb ellenszere.

Pedig az ellen nem lehet eleget prédikálnunk. A nő külső előnyöket keres, olyanokat, mik a felületen pompáznak. Az aranyat nem veszi észre, mert a mélybe van. De a legveszedelmesebb az a hiúság, mely a benső értékes kincsekkel, mint külsőkkel kereskedik. Az olyan «szép imádó», aki ezt tudja s azért térdel le, senki mást nem imád, mint önmagát és az ördögöt, meg imádóját

S mennyire el van harapódzva a nőnél a tetzeseni vágyás. A nő még vén korában, még a beteg ágyon is, hová a férfi háló sipkában s hálókabátban dől le, felpiperézve fekszik, hogy legalább magának tessék.

Miss Robinson, ha egy maga volna valamely szigeten s az ő képe a víztükrében, ott is napról-napra a legújabb divat szerint öltöznék.

Valóban, a nő könyvtára: a ruhaszekrény.

De hogy irtsuk ki a félszegséget ?

Foglalkoztassuk a leányokat s ne engedjük, hogy a dajkák, társalgónők s más efféle sáskanép őket minduntalan dicsérgessék. A tisztaság, rend s a benső szépség értékét hangsúlyozzátok; így a leány, mint a költő a művészet és eszme mellett, megfélekedzik magáról. Maga is művész lesz.

S a szív nemességét — vallást, erkölcsöt, munkásságot — egészítsék ki a kellő ismeretek.

A leány tanuljon és tudjon is, de főként oly dolgokat, mik az ő természetének s rendeltetésének megfelelnek.

Ismerje az emberiség s a föld történetét, ismerje a föld s az ég dolgait. A szülőföldhöz láncolt leány szellemét felszabadítják az úti leírások. Jobb aján-dékot nem adhatunk a leányoknak, mint a földgömb rövid leírását

A zene és ének is a női lélekre tartozik. Egy idegen nyelvet is szükséges tudni, de az elég is.

De nem folytatom tovább.

A Levana kimeríthetetlen a leánynevelésre vonatkozó eszmékben. Es ez eszmék, bárha csak töredékesen vannak oda vetve, bizony nem avultak el. Ellenkezőleg: jó részt örök igazságok s méltók arra, hogy megszíveljük őket.

Főként egyet tanuljunk meg belőlük: a leánynevelés el nem lehet eszmény nélkül. S ez eszményt csakis a női természet és rendeltetés ismerete alap-

ján állíthatjuk fel. Jean Paul hervadhatatlan érdeme, hogy a valódi női eszményt rajzolja elénk.

Tiszta dolog, hogy az élet mostohasága következtében az eszményt sok nő nem valósíthatja meg, hogy természetéből folyó rendeltetését el nem érheti egészben; de ez az igazságon nem változtat: az eszmény azért eszmény marad s minden nő a felé tekint szíve teljes vágyásával s teljesen boldognak csakis akkor érezheti magát, ha eléri, mire rendeltett: ha nőisége az anyaságban s a családban megdicsőül.

E boldogságért neki kárpótlást nem adhat semmi e világon. Azért első sorban és főképen ez eszményre, e legszentebb célra neveljük leányainkat s minden más cél, mit a társadalmi életszükség parancsol ránk, legyen az egynek alárendelve. Akkor a leánynevelés reformját a nőiség ellen elkövetett bűn nélkül oldjuk meg.

Adja Isten, hogy úgy legyen!